

T

VAN CIJFERS GEVEN NAAR LEERLINGEN VOLGEN

Ontwikkelingen in evaluatie

Vroeger gaven we rapportcijfers. De laatste pakweg twintig jaar gaat het, tenminste in de vakliteratuur, steeds meer over beoordelen van leerlingen op verschillende aspecten. En steeds meer lees je iets over het volgen van leerlingen in leerlingvolgsystemen. Wat is dat voor ontwikkeling, wat bedoelen en willen we met het volgen van leerlingen en is dat beter dan vroeger? In het kader van het nadenken over de ontwikkeling van een leerlingvolgsysteem bij het **Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw vo** liepen we tegen zulke vragen aan. *Door: Berend Brouwer*

RAPPORTCIJFERS VOOR GYM: IETS VAN VROEGER (?)

Ik weet niet hoe het bij u vroeger was, maar voor vrijwel alle vakken kreeg ik een rapportcijfer. Dat kon ik narekenen op grond van mijn cijfers voor proefwerken, SO's, werkstukken en dergelijke. Behalve voor gym. Voor gym kreeg je gewoon een cijfer. Daar kon je dan uit opmaken of de docent jou 'goed' vond in gym en of hij vond dat je een beetje je best had gedaan. Tenminste, dat deden wij wel. En meestal klopte dat cijfer ook wel met je eigen idee van hoe je het gedaan had. De ene docent beoordeelde wat meer op prestaties, de andere wat meer 'pedagogisch', maar dat calculeerde je wel in bij de interpretatie. Aan dat cijfer zaten geen consequenties vast, hoogstens was je er trots op of vond je het een blamage. Ik vermoed dat het in aanzienlijke mate nog steeds zo werkt, dat veel collega's het nog steeds ongeveer op deze manier doen. De vraag die bij mij dan opkomt is: waarom is dat systeem al zo lang zo populair?

Mijn analyse is, dat scholen de behoefte hebben om zeer complexe informatie (over allerlei aspecten van het functioneren van kinderen) hanteerbaar te maken. Dit is nodig om knopen door te kunnen hakken, vooral als het gaat om overgaan of zittenblijven c.q. slagen of zakken. En in iets mindere mate voor determinatie. Het systeem met cijfers heeft zich in de loop der jaren bewezen als een uiterst handig systeem. Het cijfer is een gewogen gemiddelde van een

veelheid aan kwaliteiten van kinderen. Als je die cijfers eenmaal hebt, werkt het systeem van gemiddelden, het aantal punten dat je nodig hebt om bijvoorbeeld naar de havo te mogen en zo, daarna als een speer.

Wij doen daar als gymdocenten vrolijk aan mee. Terwijl we eigenlijk allemaal geleerd hebben, en best weten, dat een cijfer voor gym niet echt uitdrukt wat je allemaal over leerlingen zou willen zeggen.

Dit komt natuurlijk omdat we niet uit de pas willen lopen en als vak(collega's) voor vol willen worden aangezien.

Zo gaat het nu eenmaal op school. Ook al is het voor jezelf relatief zinloos, zolang het niet teveel gedoe is ga je er maar in mee. En het is ook wel een makkelijke manier van evalueren. Je hebt er weinig werk van en je komt er nog mee weg ook. Het is immers onze core business om goed naar kinderen te kijken, dus kun je een cijfer prima onderbouwen als daar om gevraagd wordt.

En bovendien: wat je allemaal over de kinderen wilde zeggen dat heb je in de lessen al lang gedaan.

EEN NIEUWE TREND: GEDIFFERENTIEERD BEOORDELEN

Ik zou niet zo één-twee-drie kunnen zeggen wanneer de kentering is ingezet. Misschien hebben sommige scholen zonder daarover te publiceren, altijd al wel andere manieren van beoordelen gehanteerd. Maar naar mijn idee zien we de laatste twintig jaar met enige regelmaat artikelen en voorbeelden van andere manieren van beoordelen bij bewegingsonderwijs verschijnen. Zowel vanuit de praktijk als vanuit de vakdidactische richting. Vrijwel altijd gaat de vernieuwing over twee dingen:

- concreter uitsplitsen van wat tot dan toe allemaal in dat ene cijfer voor gym verpakt zat
- een verschuiving in de functie van het beoordelen.

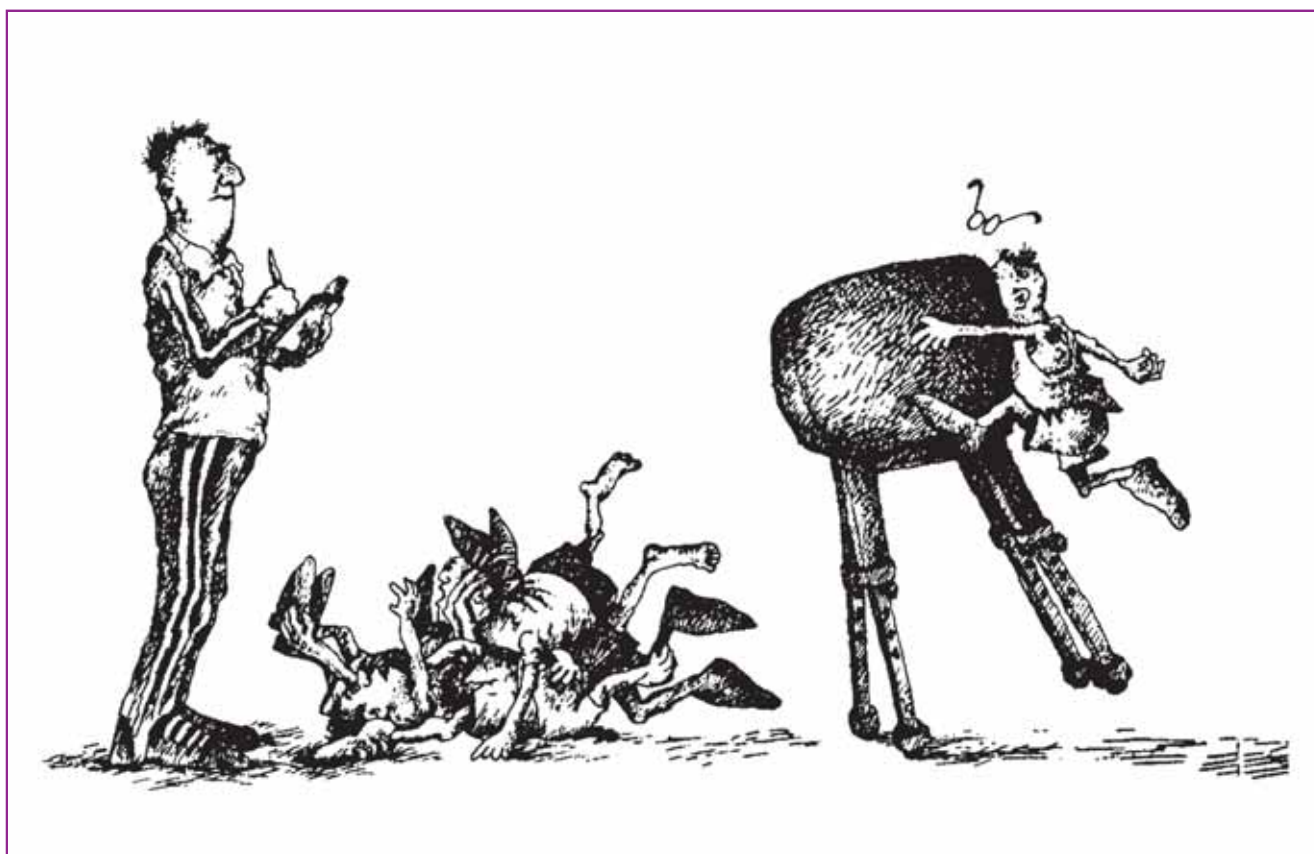
De concretisering van de beoordeling ligt wel voor de hand. Als je opener wilt zijn over de beoordeling moet je preciezer zeggen wat je bedoelt. Dat betekent duidelijk maken wat je beoordeelt, wat je belangrijk vindt en je zo beter kunnen verantwoorden. Dus: vaardigheid naast inzet, niveau en vooruitgang en naast bewegen ook gedrag, samenwerking, zelfstandigheid, enzovoort. Bovendien is er een trend dat scholen steeds meer werk maken van samenhang en dus ook beter proberen af te stemmen tussen vakken. En daarbij gaat het al lang niet meer alleen om vakinhouden. Het gaat ook om vaardigheden en recentelijk om competenties. Dan moet je dergelijke aspecten ook van elkaar losmaken in de beoordeling. Daarmee krijgen alle vakken te maken met wat bij gym al lang het geval is, namelijk dat er bij beoordelen meerdere aspecten een rol spelen. In die zin komen we meer op één lijn met de rest van de school. We kunnen zelfs een voortrekkersrol spelen omdat we in feite al heel lang met dat bijltje hakken.

Wij willen leerlingen wel beoordelen in de zin van hen laten weten wat al wel lukt en wat nog niet, maar alleen in het kader van hen stimuleren zich verder te ontwikkelen.

Eigenlijk de uitgebreidere versie van het pedagogische cijfer. Uitbreider omdat in dat verband één cijfer onvoldoende informatie geeft.

Hoe dan ook: er is een ontwikkeling herkenbaar waarbij de beoordeling voor bewegingsonderwijs een andere functie krijgt en anders wordt ingericht. De verschillende aspecten waarop beoordeeld wordt, worden van elkaar losgekoppeld en onderscheiden. Ook de verschillende mogelijke niveaus van functioneren op elk van die aspecten worden concreet beschreven.

De vraag is wel in hoeverre die ontwikkeling ook in de dagelijkse praktijk is doorgedrongen en op welke manier. Want op heel veel scholen wordt nog steeds gewerkt met rapportcijfers.

Maar in toenemende mate is er ook een trend dat we eigenlijk wel af willen van dat summatieve en selecterende cijfers geven. Want daar gaat het ons eigenlijk helemaal niet om. Op basis van verschillen in aanleg en belangstelling heeft het weinig zin om alle leerlingen langs eenzelfde maatstaf te leggen en vergelijkend te becijferen. Want dat is wat er bij de andere vakken gebeurt. Wij willen eigenlijk iets anders, namelijk leerlingen stimuleren zich te ontwikkelen:

- beter te worden in allerlei bewegingsactiviteiten
- er meer van te leren genieten
- beter te regelen en zelfstandig samen te oefenen
- en zich een actieve leefstijl eigen te maken.

Het is een hardnekkig systeem. Deze vormen van gedifferentieerd beoordelen verdragen zich daar niet zo best mee.

RECENTE ONTWIKKELING: LEERLINGEN VOLGEN

Nog recenter is de belangstelling voor leerlingvolgsystemen, voor het volgen van ofwel continu beoordelen van leerlingen. Een leerlingvolgsysteem brengt de ontwikkeling van kinderen met regelmaat en expliciet in kaart. Meestal is dat ten opzichte van bepaalde leerdoelen of standaards. Zo kun je bepalen of de leerlingen qua ontwikkeling op het juiste spoor blijven of juist achter (of voor) geraakt zijn. Met behulp van de verzamelde informatie kan worden vastgesteld waar moet worden

bijgestuurd of zelfs extra maatregelen nodig zijn. In de eerste plaats merken we hier op dat leerlingvolgsystemen niet speciaal vanuit de vakwereld van het bewegingsonderwijs opkomen. Wij beginnen langzamerhand wel mee te gaan in die trend.

Verder valt mij een aantal dingen op aan leerlingvolgsystemen:

- de regelmaat van het volgen. Beoordelingen die vroeger ook gedaan werden, worden nu inhoudelijk aan elkaar gekoppeld. Dat kan alleen als er sprake is van doorlopende leerlijnen, er wordt meer geredeneerd vanuit het leerproces in de lengte
- er wordt gevolgd ten opzichte van een bepaalde standaard. Dat veronderstelt dat het leerproces voorspelbaar is, dat vooraf min of meer bekend is wat een normale ontwikkeling is
- in het leerlingvolgsysteem worden die beoordelingen ook expliciet gemaakt. Dit is nodig voor de transparantie en passend bij de steeds belangrijker wordende wens/noodzaak om verantwoording af te kunnen leggen.

Denken vanuit longitudinale ontwikkeling lijkt mij een goede zaak. Dan hou je zicht op waar het uiteindelijk naar toe moet. De bedoeling lijkt mij ook duidelijk om ontwikkeling te kunnen volgen en bijsturen. Dat sluit aan op de hiervoor geconstateerde trend van gedifferentieerd beoordelen.

Je zou echter ook wat kritische vragen bij de opkomst van leerlingvolgsystemen kunnen stellen. Zoals:

- hoe zuiver zijn de standaards waarmee vergeleken wordt? Hoe hebben we die bepaald? Kun je spreken van een normale ontwikkeling of kun je alleen spreken van een gemiddelde ontwikkeling? En als dat zo is: is er dan geen risico dat de standaards een eigen leven gaan leiden. Staan we kinderen nog wel toe een eigen ontwikkeling door te maken en een eigen ontwikkelingsresultaat te bereiken?

- zijn de doorlopende leerlijnen die we onderscheiden wel reëel? Of zijn het abstracties die proberen appels en snijbomen onder één noemer te brengen om in elk geval de schijn van samenhang te kunnen ophouden?
- welke dingen willen en/of moeten we volgen? Die vraag is in elk geval vanuit de vakoptiek van belang. Wat achten we wel te behoren tot onze vakdoelstellingen en wat niet? Wat is vakspecifiek en wat moet eventueel schoolbreed gevolgd worden?

Hoe dan wel volgen?

De voorgaande overwegingen bijeen rapend moet het mogelijk zijn om te komen tot criteria voor goed en zinvol volgen. Laten we eerst alle positieve punten op een rijtje zetten. Die zouden tenslotte in een leerlingvolgsysteem moeten worden gerealiseerd.

Ik gebruik voor het gemak even de term evalueren als verzamelbegrip voor beoordelen, kwaliteit bepalen, cijfers geven, rapporteren, etc. Dit zijn de punten:

- evalueren is meerdimensionaal en moet dat ook zijn
- evalueren moet vooral bedoeld zijn om ontwikkeling of verbetering te stimuleren
- evalueren hoort expliciet c.q. transparant te gebeuren, anders heeft het weinig zin
- evalueren moet specifiek en doelgericht gebeuren
- evalueren speelt ook een rol als verantwoording
- evalueren moet te doen blijven, maar kost wel tijd.

LEERLINGEN VOLGEN OF KWALITEIT IN KAART BRENGEN?

Alles zo overziend kom ik tot een tweedeling wat betreft het volgen.

- 1 Volgen van leerlingen, vooral met en door de leerling zelf.
- 2 Volgen van de kwaliteit van het gerealiseerde bewegingsonderwijs.

Ad 1 Volgen van leerlingen: dat moeten ze zelf doen!

Als het doel is om de ontwikkeling van de leerling te volgen, dan ligt het het meest voor de hand om vooral de leerling zelf daarbij te betrekken. Dit kan door de ontwikkeling zichtbaar te maken en daardoor te stimuleren. Leren en ontwikkelen zien we immers tegenwoordig als een proces waar de lerende zelf een groot aandeel in heeft, en het zelf moet doen. Door de leerling zicht te geven op zijn eigen ontwikkeling, kunnen we hem (daardoor) meer betrekken bij of enthousiasmeren voor zijn eigen ontwikkeling. Als we daar in slagen dan doen we het goed. De leerling volgen betekent dan hem zijn eigen ontwikkeling laten zien en mogelijke kansen daarin zichtbaar maken. We helpen de leerling dan zichzelf te evalueren en keuzes te maken. Er is in een voorresonansbijeekkomst gesproken met docenten over de ontwikkeling van een leerlingvolgsysteem bij het *Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw vo*. Daar bleek dat de voornaamste wens van de aanwezige docenten is: leerlingen meer betrekken bij hun eigen leerproces. Natuurlijk gebeurt er in de les werkende weg al een heleboel. Maar het zou geen kwaad kunnen om daar een 'leerling-volg-jezelfsysteem' als hulpmiddel bij te

FOTO: HANS DIJKHOFF

Elkaars scoren

hebben. Dit 'dwingt' de leerlingen nadrukkelijker stil te staan bij wat er te leren valt: wat kan hij al, wat nog niet, waar zou hij beter in willen worden en hoe zou dat er uit zien. Daar past niet bij dat er wordt gewerkt met standaards als uitgangspunt. Het gaat om de individuele ontwikkeling. Het is wel mogelijk om een leerling te vergelijken met wat andere leerlingen kunnen, maar het is betekenisloos om hem daarop te af te rekenen.

Voorwaarde is natuurlijk dat je als docent er wel voor kiest om je leerlingen te willen verleiden tot leren. Als je mee gaat in 'daar zitten de leerlingen niet op te wachten, die komen toch om te bewegen, om wat te doen' dan kun je beter de moeite niet nemen om leerlingen zichzelf beter te leren volgen.

Ad 2 Volgen van de kwaliteit van je onderwijs

Een andere optie is om een volgsysteem te richten op de geleverde kwaliteit. De term leerlingvolgsysteem is dan verwarrend. Het zou beter zijn te spreken van een kwaliteitsvolgsysteem. Dan gaat het erom te bepalen of de met de leerlingen gehaalde resultaten voldoen aan de eisen die de vaksectie zichzelf gesteld heeft. Daarvoor is het wel nodig om uitspraken te doen over wat de leerlingen geleerd hebben. Alleen worden daarmee niet de leerlingen beoordeeld. Het gaat dan om het programma bewegingsonderwijs en de manier waarop de docenten dat hebben gerealiseerd. Daarbij is het wel mogelijk om te vergelijken met een soort standaard, het basisdocument, met daarin leer- en ontwikkellijnen, kan als zodanig gehanteerd worden. Maar eigenlijk is het beter om eigen vaksectiedoelen te stellen, een eigen profiel te maken, en daarmee te vergelijken. Het *Basisdocument* kan dan gebruikt worden als hulpmiddel om zo'n eigen profiel op te stellen. De vergelijking van 'wat wilden we realiseren?' met 'wat hebben we bereikt?' levert de basis voor het aanbrengen van veranderingen in het programma. Daarbij kan het gaan om de lessen, de didactische aanpak, etc. Het doel is daarmee tot een verbetering van de kwaliteit van het werk te komen. Professionele vaksecties zouden moeten proberen daar werk van te maken.

Essentieel is om helder te houden dat deze twee vormen van volgen goed van elkaar onderscheiden moeten worden. In theorie zou het kunnen dat de gegevens uit het 'leerling-volg-

jezelf'-systeem (indien door de docent bekrachtigd dat de leerling goed in kaart heeft gebracht wat hij kan of geleerd heeft) ook gebruikt kunnen worden in een vorm van kwaliteitsmonitoring. Maar dan moet het hele systeem wel erg goed kloppen en op elkaar afgestemd zijn.

EN HET RAPPORTCIJFER DAN?

Tja. Het rapportcijfer. Een goed 'leerling-volg-jezelf'-systeem en een goede interactie tussen docent en leerling daarover maken een rapportcijfer overbodig. De leerling weet dan al lang wat hij wel of niet kan, waar hij voor zijn doen goed

Zelfstandig werken

gepresteerd heeft en waar niet. En op grond daarvan heeft hij het idee over in welke richting hij zich in zijn bewegingsloopbaan verder zou willen ontwikkelen al verder gevormd. Maar als het dan toch moet, dan is het wel mogelijk om voor dat rapportcijfer een oplossing te verzinnen.

Eén oplossing zou zijn om de beoordelingen die je als docent bewegingsonderwijs vanuit je vakdoelen belangrijk vindt, los te koppelen van het rapportcijfer. Er wordt dan wel gedifferentieerd beoordeeld, alleen op een ander moment dan voor het rapport.

Wat precies de manier is waarop het rapportcijfer tot stand komt doet er dan niet zoveel toe. Dat zou dan bijvoorbeeld alleen al op basis van inzet en gedrag kunnen zijn.

Een andere is om bepaalde elementen uit het volgsysteem aan te wijzen die het cijfer bepalen en daar een soort fictief rekenkundig gemiddelde van te maken. Bijvoorbeeld:

- de aspecten van betrokkenheid bij de les (omgaan met regels, zelfstandig deelnemen, omgaan met elkaar) tellen twee keer

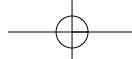

FOTO: MICKY LUNGE

Is het voor een cijfer meester?

- gerichtheid op leren (je best doen om beter te worden) telt één keer
 - en de manier waarop bepaalde regelende rollen worden gedaan (arrangementen inrichten en opruimen, hulpverleners) telt ook één keer mee bij bepalen van het cijfer.
- Natuurlijk worden dan appels, peren en rozijnen gemiddeld, maar zolang maar voor iedereen doorzichtig is hoe dat gebeurt is dat niet echt van belang. Het niveau van bewegen wordt wel beoordeeld en met de leerlingen besproken, er is tijdens de lessen ook aandacht voor de wijze waarop leerlingen bewegen waarderen, maar of dat ook een rol speelt bij het bepalen van het cijfer en hoe zwaar dat meetelt is (overigens net als alle andere aspecten) vooral een keuze voor de vaksectie.

LITERATUUR

- Brouwer, B. (1999) 'Rapportcijfers, hoe kom ik eraan?'
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 87, nr. 5
- Massink, M. (2001) 'Waarom heb ik een zes voor gym?'
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 89, nr. 10
- Brouwer, B. (2001) 'Nieuwe wijn of nieuwe zakken?'
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 89, nr. 13
- Timmers, E. (2001) 'Het verhaal achter de cijfers'.
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 89, nr. 13
- Mossel, G. van, Houthoff, D. en Brouwer, B. (2004) 'Een portfoliovoorbeeld voor LO1 (1) en (2)'.
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 92, nr. 11 en 12

- Massink, M. (2006) 'Leuk is ons lot',
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 94, nr. 2
- Massink, M. en Brouwer, B. (2006): 'Kun je blijven zitten op gym?'
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 94, nr. 10 (topic evalueren)
- Dijkhoff, H. (2006) Hoe evalueert en beoordeelt u?
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 94, nr. 10 (topic evalueren)
- Kamp, W van de (2006) 'Reflecteren op bewegen om tot coaching en/of beoordeling te komen'.
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 94, nr. 10 (topic evalueren)
- Brouwer, B. (2007) 'Een PTA voor LO'.
Lichamelijke Opvoeding, jrg. 95, nr. 3

Correspondentie: B.Brouwer@slo.nl

